

Kult sv. Ivana Kapistrana u donjem Međurječju u kasnom srednjem vijeku

Kolesarić, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:865586>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij Pedagogija i Povijest

Petra Kolesarić

**Kult svetog Ivana Kapistrana u donjem Međurječju u kasnom
srednjem vijeku**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Sumentor: dr. sc. Danijel Jelaš

Osijek, 2019.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij Pedagogija i Povijest

Petra Kolesarić

**Kult svetog Ivana Kapistrana u donjem Međurječju u kasnom
srednjem vijeku**

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijesti,
znanstvena grana hrvatske i svjetske srednjovjekovne povijesti

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Sumentor: dr. sc. Danijel Jelaš

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 3 rujna 2019.

Petra Kokorand, 0122224208

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Sveti Ivan Kapistran je jedna od ključnih osoba pri istraživanjima i radovima o području donjeg Međurječja, odnosno međurječja Drave, Save i Dunava, u razdoblju kasnog srednjeg vijeka. Posebnu zanimljivost predstavljaju čudesa koja su mu pripisana za života, ali i nakon smrti. Manifestacije kulta sv. Ivana Kapistrana poveznica su ljudi na području donjeg Međurječja, posebice Vukovske županije i grada Iloka, s prepoznavanjem sveca kao čudotvorca. U ovom se završnom radu na temelju analize izvora i relevantne literature donosi pregled života, smrti, čudesa i kulta sv. Ivana Kapistrana na području donjeg Međurječja tijekom razdoblja kasnog srednjeg vijeka. Prva poglavlja sadrže općenite odrednice hagiografije, svetačkih kultova u svijetu i na području današnje Hrvatske u srednjem vijeku. Potom se opisuje pregled izvora o sv. Ivanu Kapistranu koji je podijeljen na one izvore nastale tijekom njegovog života te na izvore nastale nakon svečeve smrti. Nadalje, donose se podaci i detalji o životu sv. Ivana Kapistrana, njegovom stupanju u franjevački red, a posebna je pozornost pridana Bitci kod Beograda 1456. godine, kao vrhuncu Kapistranovog kršćanskog djelovanja. U poglavljima koja slijede nakon toga donosi se pregled čudesa pripisanih sv. Ivanu Kapistranu, podijeljenih na čudesa učinjena za života te na ona koja su mu pripisana poslije smrti. Konačno, utvrđuju se oblici i primjeri kulta i štovanja ovog sveca u Vukovskoj županiji te se donosi kratak pregled statističkih podataka o kultu.

Ključne riječi: čudesa, donje Međurječje, franjevci, kasni srednji vijek, kult, sveti Ivan Kapistran

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Svetački kultovi u srednjem vijeku i hagiologija.....	3
2.1. Štovanje svetaca na području današnje Hrvatske u srednjem vijeku	5
2.2. Pojam čuda i čudesa	6
3. Izvori o svetom Ivanu Kapistranu	8
3.1. Izvori o životu i smrti sv. Ivana Kapistrana.....	8
3.2. Izvori nakon smrti sv. Ivana Kapistrana i početak kanonizacijskog procesa	9
3.3. Literatura na hrvatskom jeziku o svetom Ivanu Kapistranu	11
3.4. Čudesa kao povijesni izvor	11
4. Život svetog Ivana Kapistrana	12
4.1. Bitka za Beograd i smrt	14
5. Čudesa svetog Ivana Kapistrana	15
5.1. Čudesa za života	16
5.2. Sveti Ivan Kapistran nakon smrti – čudesa i štovanje	18
5.3. Primjeri posmrtnog kulta	22
5.4. Statistički podatci	23
5.4.1. Mirakulati prema <i>Pariškoj kopiji</i>	23
6. Zaključak.....	25
7. Popis izvora i literature	26
7.1. Popis objavljenih izvora	26
7.2. Popis literature	26
7.2.1. Monografije.....	26
7.2.2. Radovi u časopisu	27
7.2.3. Prilog u zborniku radova/poglavlje u knjizi.....	28

7.2.4. Doktorski radovi	28
7.3. Popis izvora s interneta.....	28

1. Uvod

Područje donjeg Međurječja, odnosno Međurječja Drave, Save i Dunava zbog svog je specifičnog povijesnog razvoja te geografskog položaja na dodiru Istoka i Zapada već dugi niz stoljeća obilježeno kontaktom različitih vjerskih i etničkih skupina. Upravo na ovom području događa se susret različitih civilizacija i kultura tijekom stoljeća. U 12. stoljeću dolazi do konačnog povezivanja dvaju velikih naroda – Hrvata i Mađara. Poveznica je personalna unija na prijestolju s kraljem iz ugarske dinastije Arpadovića i stvaranje Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Izmjenama vladarskih dinastija na čelu ove personalne unije dolazi do različitih utjecaja vanjskih sila. U 15. stoljeću, nakon smrti Žigmunda Luksemburškog, Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo prožeto je unutrašnjim sukobima te čestim izmjenama na prijestolju. Također, donje Međurječje, odnosno područje koje je obuhvaćala Vukovska županija u rukama je različitih plemićkih obitelji. Uz to, prekretnica, ne samo za Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo i područje donjeg Međurječja, već i za čitavu jugoistočnu i srednju Europu je razdoblje provala osmanskih trupa. U 15. stoljeću na ovim područjima događaju se učestali prodori Osmanlija, koji prijete domaćem stanovništvu i kršćanskoj religiji. U isto vrijeme javlja se i svijest o obrani od Osmanlija među europskim kršćanskim stanovništvom, a koja kulminira Bitkom kod Beograda 1456. godine. Jedna od središnjih osoba u ovoj Bitci je i sveti Ivan Kapistran. Njegovo zalaganje i prikupljanje ljudi za pomoć u obrani od Osmanlija, kao i pobjeda u Bitci kod Beograda 1456. godine nad istima učinilo ga je poznatim, što je naposljetku dovelo do stvaranja kulta. Središte kulta nalazilo se u Iloku, gradu u kojem je Kapistran preminuo te navodno, učinio i najveći broj čuda. Kao rezultat Kapistranovog djelovanja za života u Iloku i čudesu, koja su mu pripisana nakon smrti, Ilok je postao najznamenitije hodočasničko mjesto u donjem Međurječju.

Cilj ovog završnog rada je prikazati kult svetog Ivana Kapistrana i njegovu manifestaciju u donjem Međurječju u kasnom srednjem vijeku. Kult sv. Ivana Kapistrana zorno prikazuje stanje u jugoistočnim krajevima Ugarsko-Hrvatskog kraljevstva, ali i pobožnost vjernika te načine štovanja i kult sveca. Budući da Kapistran nije kanoniziran prije 1690. godine, zbog pada ovog područja 1520-ih godina pod Osmanlije te njihovog odlaska krajem 17. stoljeća, posmrtni kult u donjem Međurječju u kasnom srednjem vijeku obuhvaća razdoblje od 1456. do 1526. godine. Nastanak prve zbirke čudesu neposredno nakon svečeve smrti potvrđuje nastanak kulta još za vrijeme njegova života, ali i štovanje u prvim godinama nakon smrti. Zbog toga ovaj završni rad donosi pregled čudesu sv. Ivana Kapistrana, početne

kasnosrednjovjekovne korake u kanonizaciji te primjere štovanja svete osobe kao sveca, iako nije bio službeno kanoniziran.

Postoje hrvatska izdanja čudesa i nekoliko studija koje obrađuju svečev život i čudesa, što govori o interesu prije svega mađarskih i hrvatskih povjesničara za temu, no još uvijek nedostaje pravo kritičko izdanje izvora. Ovaj završni rad donosi pregled onoga što u toj literaturi piše.

2. Svetački kultovi u srednjem vijeku i hagiologija

Štovanje svetačkih kultova predstavljalo je neizostavan dio života srednjovjekovnih ljudi, od duhovnog do svakodnevnog života, a značaj svetaca u srednjem vijeku za prirodnu posljedicu ima solidnu zastupljenost tema vezanih za svece u historiografiji.¹ Znanost koja se bavi svetačkim životima, djelovanjem i čudima je hagiologija, koja predstavlja sveobuhvatno znanje o svecima.² Uz hagiologiju, veže se i pojam hagiografije. Ona u svom primarnom značenju označava književnu vrstu muka i života svetaca te prijenosa njihovih relikvija, no razvojem hagiologije, hagiografija označava i znanstvenu literaturu koja se bavi svecima. Uz osnovne hagiografske izvore, poput životopisa (*vitae*), čudesa (*miracules*) te *translationes*, među hagiografska, a prema tome i hagiološka djela, uvrštena je sva ona znanstvena literatura koja se odnosi na nastanak ili praksu kulta svetaca.³ Suvremena hagiografija oslanja se na bollandističku⁴ tradiciju, koja podrazumijeva identifikaciju hagiografskih izvora, ali je nadopunjuje suvremenim postignućima antropologije.⁵ U početcima suvremenije hagiografske djelatnosti, većina povjesničara usmjerila je svoj rad prema kultu kraljeva – svetaca, o čemu svjedoče djela Marca Blocha, *The Royal Touch* ili Josepha Frazera, *The Golden Bough*.⁶ Međutim, u posljednjih nekoliko desetljeća historiografska literatura u pogledu života svetaca orijentirala se na svece iz redova plemstva ili „običnih“ ljudi. Njima se bave, primjerice, radovi Petera Browna, *The Cult of the Saints. Its Rise and Function in Latin Christianity*, Andréa Vaucheza, *Sainthood in Later Middle Ages*, Gabora Klaniczaya, Thomasa Head i drugih.⁷

¹ Ana Marinković i Trpimir Vedriš, *Hagiologija: kultovi u kontekstu* (Zagreb, 2008), 7.

² „Hagiologija“, *Hrvatski jezični portal*, <http://hrvatski.enacademic.com/103663/hagiologija> (pristup: 4.6.2019.)

³ Marinković i Vedriš, *Hagiologija: kultovi u kontekstu*, 7.

⁴ Bollandisti jesu skupina povjesničara koja od 1630. godine istražuje i proučava živote svetaca te od 1643. godine izdaje svetačke životopise u svescima *Acta sanctorum quotquot toto urbe coluntur*. Ime su dobili prema Jeanu de Bollandu, flamanskom isusovcu, koji je sudjelovao u izdavanju prva dva sveska *Acta sanctorum*. Mijo Korade, „Srednjovjekovna hagiografija i Marulićevi životopisi apostola i crkvenih otaca“, *Colloquia Maruliana* 13 (2004), 108.; Will Durant i Ariel Durant, *The Story of Civilization. The Age of Reason Begins* (New York, 1961), 471.

⁵ Marinković i Vedriš, *Hagiologija: kultovi u kontekstu*, 8.

⁶ Gabor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses. Dynastic Cults in Medieval Central Europe* (Cambridge, 2002), 2-3.

⁷ Peter Brown, *The Cult of the Saints. Its Rise and Function in Latin Christianity* (Chicago, 1981); André Vauchez, *Sainthood in Later Middle Ages* (New York, 1997); Gabor Klaniczay, *The Uses of Supernatural Power: The Transformation of Popular Religion in Medieval and Early Modern Europe* (Oxford, 1990); Thomas Head, *Medieval Hagiography: An Antology* (New York, 2000).

Kult ili sustav vjerovanja i religijskih rituala određenih svetaca pojavljuje se već u 2. stoljeću, a svoj zamah dobiva u razdoblju od 4. do 6. stoljeća.⁸ Početkom 4. stoljeća položeni su temelji za širenje kršćanstva većoj populaciji unutar Rimskog Carstva, nakon što je 313. godine car Konstantin reskriptom, tzv. Milanskim ediktom, priznao kršćanima i svim ostalim religijama slobodu vjeroispovijesti.⁹ Čvršće temelje prema trijumfu kršćanstva postavio je car Teodozije, proglašivši ga jedinom religijom unutar Carstva. Navedeni povijesni događaji dali su početni zamah u oblikovanju svijesti o svecima, ali i kasnijoj institucionalizaciji kanonizacije svetih osoba. Kult svetaca koji se pojavio u kasnoj antici postao je jedan od temelja tisućljetne kršćanske prevlasti u svim dijelovima života.¹⁰ Uz štovanje svetaca, razvio se i kult relikvija i slika, kao izravna poveznica svetaca s pukom koji ih slavi.¹¹ U srednjem vijeku počinje se razvijati i svetačka književnost. Ona obuhvaća liturgijske spise za kultove svetaca, sakramentare, martirologije, putopise za hodočasnike, životopise svetaca te sve one hagiografske izvore koji govore o djelovanju određenog sveca.¹² Martirologij je liturgijska knjiga, odnosno kalendar u kojoj su zabilježena imena svetaca s kratkim životopisom, dok su *acta martyrum* spisi koji svjedoče o životu i smrti pojedinog sveca.¹³ U *acta martyrum* je moguće pronaći različite elemente poput crkvenih i utemeljenih, ali i onih koji svoje temelje imaju u poganskoj tradiciji pojedinog naroda iz kojeg svetac dolazi ili na čijem je području djelovao.¹⁴ U ranoj Crkvi poteškoće kanonizacije svetaca riješene su u razdoblju ranog srednjeg vijeka identificirajući oblike štovanja svetaca, ali i uspostavom koncilskog autoriteta pri određivanju svetaca.¹⁵ Tijekom kasnog srednjeg vijeka pojavljuju se tri fenomena štovanja svetaca usko vezana uz društvene okolnosti. Oni se odnose na kategorizaciju svetaca kao zaštitnika određenih poslova, proklamiranje relikvija kao zaloga zaštite svetaca te razvoj vjerovanja u čudesa i čudesne intervencije svetaca u teškim situacijama.¹⁶ Uz kasnosrednjovjekovnu hagiografsku djelatnost vežu se i legendarna pripovijedanja o čudima i čudesima za koja su zaslužni određeni sveci.¹⁷

⁸ Franjo Emanuel Hoško, „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest“, *Bogoslovska smotra* 44 (1974), 22-25.

⁹ Ivo Goldstein, Ivo i Tomislav Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku* (Zagreb, 2008), 28.

¹⁰ Brown, *The Cult of the Saints*, 1.

¹¹ Hoško, „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest“, 26.

¹² Isto, 26-27.

¹³ „Martirologij“, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=39208> (pristup: 1.9.2019.); Trpimir Vedriš, „Nastanak kulta sv. Anastazije i njegov odraz u Zadru (9.-14. st.)“, *Historijski zbornik* 55 (2002), 2.

¹⁴ Hoško, „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest“, 27.

¹⁵ Isto, 27.

¹⁶ Isto, 30-31.

¹⁷ Isto, 31.

2.1. Štovanje svetaca na području današnje Hrvatske u srednjem vijeku

Od samih početaka kršćanstva, štovanje svetaca je prisutno i na području današnje Hrvatske. Naime, već od prvih stoljeća prisutnosti kršćanstva hrvatska medijevistička historiografija baštini izvore o svetačkoj aktivnosti. Primjerice, spis o mučeništvu sv. Kvirina, *Passio sancti Quirini*, svjedoči o životu kršćana u Gornjoj Panoniji na prijelazu iz 3. u 4. stoljeće.¹⁸ Dolazak Hrvata na područje današnje Hrvatske u 7. stoljeću te kasnije pitanje o njihovom pokrštavanju u 9. stoljeću, kao i njihove ranosrednjovjekovne kršćanske djelatnosti treba gledati u okviru odnosa Rima, Akvileje i Carigrada. Ovaj odnos, koji se neće detaljnije opisivati, utjecao je na daljnji razvitak kršćanstva u hrvatskim zemljama.¹⁹ Fenomen pokrštavanja, kao višestoljetni proces utjecaja kršćanstva iz različitih smjerova Europe, ali i suživot s romanskim stanovništvom, utjecat će i na pojavu svetaca karakterističnih isključivo za područje koje naseljavaju Hrvati.²⁰

Suvremena hrvatska medijevistika u posljednja dva desetljeća se sve više orijentirala, ne samo na istraživanje političke i društvene povijesti hrvatskih zemalja u srednjem vijeku, već i na svakodnevni život, u koji pripada i hagiografska djelatnost. Hrvatski medijevisti poput Ane Marinković, Trpimira Vedriša, Stanka Andrića²¹ i drugi orijentirali su se na srednjovjekovne hagiografske izvore te postavili temelje za izgradnju hrvatske hagiografske medijevistike.

Istraživanja svetačkih kultova u donjem Međurječju, odnosno u međurječju Drave i Save, u razvijenom i kasnom srednjem vijeku se temelje na izvorima koji govore o razvoju, raširenosti i oblicima štovanja određenog sveca. Ovakav pristup istraživanju kultova podrazumijeva dijalog znanstvenika srodnih disciplina ponajprije etnologije i povijesti umjetnosti. Sv. Ivan Kapistran, sv. Martin i bl. Augustin Kažotić jesu sveci čiji su kultovi

¹⁸ *Povijest Hrvata. Prva knjiga. Srednji vijek* (Zagreb, 2003), 35-36.

¹⁹ Isto, 145.

²⁰ Neven Budak i Tomislav Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, (Zagreb, 2006), 59-74.

²¹ Ana Marinković, „O pobožnosti trogirskih i zadarskih benediktinki sv. Ivanu Trogirskome“, u: *Benediktinski samostan Sv. Nikole u Trogiru: Duhovnost i kultura u okrilju Virgines Dei*, ur. Vanja Kovačić i Jozo Milanović (Trogir, 2014), 150-155.; Ana Marinković, „Teritorijalno širenje Dubrovačke Komune/Republike i crkve njezinih svetaca zaštitnika“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 45 (2007), 219-234.; Trpimir Vedriš, „O podrijetlu i najranijem kultu zadarskog zaštitnika sv. Krševana“, *Ars Adriatica: Časopis Odjela za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru* 4 (2014), 29-42.; Stanko Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana – povijesna i tekstualna analiza* (Slavonski Brod, Osijek, 1999).

ponajviše zastupljeni u istraživanjima kultova na navedenom području.²² O izvorima te istraživanjima kulta sv. Ivana Kapistrana će biti nešto više riječi u daljnjim poglavljima.

2.2. Pojam čuda i čudesa

Pojmovi čuda i čudesnog su usko povezani s pojmom ili s likom svetosti i sveca.²³ Ona jesu središnji orijentir kulta svetaca.²⁴ Dobru ilustraciju značenja čuda iz kršćansko-teološke perspektive nalazimo kod Vjekoslava Bajsića: „Čudo uvijek ukazuje na transcendenciju, tj. sile koje nadilaze redovite snage čovjeka, ukazuju na djelovanje i pristanak nekoga koji je jači od svega ovostranog, te napokon svjedoče o blizini takvoga čovjeka tim silama.“²⁵ Za vrijeme svog života, sveti čine različita djela, koja ljudima u njihovom okruženju djeluju kao čudesna te često doprinose širenju glasa o vlastitoj svetosti (*fama sanctitatis*) i prije smrti. Ipak, kao konačna potvrda svetosti javljaju se čuda nakon smrti pojedinog sveca.²⁶ Dakle, čuda se mogu podijeliti u dvije skupine, ona koja je svetac učinio za života, *in vita* te ona koja su mu pripisana nakon smrti, *post mortem*.²⁷ Uzori svetačkim čudesima jesu opisi čudesnih ozdravljenja pripisanih Isusu Kristu u Evanđeljima. Takva čudesa su opisana u „svetačkim biografijama“, a ona koja su učinjena za života predstavljaju nasljedovanje Krista.²⁸ Čudesa nakon smrti (*Miracula post mortem*), za razliku od onih *in vita*, su puno više zastupljena u hagiografskim izvorima, a njihovo djelovanje često se veže uz kult relikvija određenog sveca, ali i određene svečane zavjete upućene svecu.²⁹

Hagiografski zapisi o čudima usko su vezani uz štovanje i kult svetaca od razdoblja kasne antike. Uz to što se zapisi o čudima mogu pronaći uz martirologije, javljaju se i kao samostalan žanr, primjerice zapisi o čudima sv. Tekle, sv. Kuzme i Damjana, sv. Benedikta, sv. Martina i sl.³⁰ Andrić donosi da različiti izvori o čudesima pretpostavljaju i različita suvremena historiografska istraživanja o njima. Srednjovjekovna izvješća o čudesima pružaju mogućnost istraživanja na barem tri različite perspektive tumačenja pojma čuda, a potom i

²² Marija Karbić, „Historiografija i svetački kultovi u Slavoniji tijekom srednjega vijeka“, u: *Hagiografija: kultovi u kontekstu*, ur: Ana Marinković i Trpimir Vedriš (Zagreb, 2008), 219-221.

²³ Vjekoslav Bajsić, „Osjećaj za čudo i čudesno kao sastavni dio štovanja svetaca“, *Bogoslovska smotra* 44 (1974), 53.

²⁴ Gabor Klaniczay, „Konstrukcija svetačkih čuda u razdoblju srednjovjekovnih kanonizacijskih procesa“, u: *Hagiologija: kultovi u kontekstu*, ur. Ana Marinković i Trpimir Vedriš (Zagreb, 2008), 12.

²⁵ Bajsić, „Osjećaj za čudo“, 53.

²⁶ Klaniczay, „Konstrukcija svetačkih čuda“, 12.

²⁷ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 11.

²⁸ Klaniczay, „Konstrukcija svetačkih čuda“, 12.; Hoško, „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest“, 21-22.

²⁹ Klaniczay, „Konstrukcija svetačkih čuda“, 12.

³⁰ Isto, 14.; Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 10.

samog sadržaja izvora. Prva perspektiva odnosi se na samu „teoriju čudesa“, čiji se početci mogu pronaći u djelima sv. Augustina i sv. Tome Akvinskog. Druga perspektiva obuhvaća opise čudesa i njihovih konglomerata, uz kvantitativnu analizu i kontekstualizaciju u odnosu na svetost. Treća perspektiva podrazumijeva antropologiju svetačkih čuda, čija je uloga raščlanjivati sam mehanizam čudesa.³¹

Oko 1000. godine hagiografski žanr zapisa o čudesima se počeo povezivati s kanonizacijskim procesom, koji se tada počeo stvarati. Prema Andriću, funkcija zbirke čudesa bila je promicanje popularnosti svetišta, ali su zbirke imale i utilitarnu svrhu u vidu dokazivanja svetosti određene osobe.³² Početkom 11. stoljeća, u zapisima o životu svetog Simeona Polironskog, čije je štovanje odobrio papa Benedikt VIII., prvi puta je upotrijebljen pojam *canonizare*.³³ Razvojem postupka kanonizacije, zbirke čudesa poprimile su oblike pravnih dokumenata. Postupak je obuhvaćao obznanjivanje u posebnoj papinskoj buli, preliminarnu istragu o postojanju *fama sanctitatis*, službenu istragu koja su vodila tri prelata, od kojih je jedan morao biti biskup, a nisu smjeli biti iz dijeceze koja je inicirala pokretanje postupka kanonizacije.³⁴

U zapisima o čudima se često javljaju različiti tipični likovi i događaji. Gabor Klaniczay je prema Thiessenovu istraživanju o biblijskim čudima iz 1967. godine izdvojio određene motive koji su primjenjivi na srednjovjekovne zbirke čudesa. Motivi su: dolazak čudotvorca, pojavljivanje svjetine, pojavljivanje bolesne osobe, pojavljivanje njegovih protivnika, zazivi upomoć, skepticizam i ismijavanje, otpor i pokoravanje demonu, postavljanje scene, dodir, ozdravljujuće supstance, čudotvorna riječ, priznavanje čuda, aklamacija te širenje vijesti.³⁵ Uz pojam čudesa se često veže i pojam mističnog, koje nerijetko podrazumijeva zlo poput uroka i vještica, a koje svetac uklanja. Klaniczay je morfološkom analizom ustvrdio četiri lika ili osobe koje se javljaju u zbirkama čudesa: *miracule* ili žrtva *maleficuma*, dijagnostičar ili savjetnik, svetac (ili njegova relikvija) i vještica te osoba koja aktivno sudjeluje u izlječenju, primjerice čuvar groba. Pri analizi čuda

³¹ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 9-10.

³² Isto, 10.

³³ Glagol *canonizare* označavao je u 11. stoljeću upisati ime sveca u kanon ili popis svetaca, kao i u kalendar čime bi se održao spomen na sveca. David Gentilcore, *From Bishop to Witch: The System of the Sacred in Early Modern Terra D'Ortranto* (New York, 1992), 163.

³⁴ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 10-11.

³⁵ Klaniczay, „Konstrukcija svetačkih čuda“, 21.

se javlja idealan slijed koji podrazumijeva: grijeh, nesreću, zaklinjanje ili zavjet, hodočašće ili osobni susret, san ili viziju, javnu pokoru ili molbu te izlječenje.³⁶

Stanko Andrić donosi nekoliko funkcija čudesa: referencijalnu, odnosno neposredan fizički i simbolički učinak; ekspresivnu, kao sposobnost izražavanja svećeve naklonjenosti ili emocionalne agresije; konativnu, kroz koju se užitnici čudesa ili svjedoci mogu navesti na djelovanje; „metačudesnu“, pojedina se čudesa odnose na druga čudesa; poetičku, određena su čudesa prividno skladna sama po sebi; fatičku, postoje pomoćna čudesa koja pomažu ispunjavanju ciljeva drugih čudesa.³⁷

3. Izvori o svetom Ivanu Kapistranu

U ovom poglavlju bit će prikazani određeni izvori o životu sv. Ivana Kapistrana i njegovoj smrti, izvori koji govore o počecima kampanje za kanonizaciju te izvorima koji su nastali nakon njegove kanonizacije, kao i određena znanstvena literatura koja se bavi ovom temom. Zbog opsega završnog rada neće biti prikazani svi izvori, već oni koji su reprezentativni za temu i stvaranje kulta sv. Ivana Kapistrana.

3.1. Izvori o životu i smrti sv. Ivana Kapistrana

Primarni izvori o životu sv. Ivana Kapistrana obuhvaćaju i djela koja je on sam napisao nakon odlaska u franjevački svećenički red. Naime, ovdje se ističe *Constitutiones Martinianae* iz 1429. godine, odnosno nacrt pape Martina V. prema kojemu je trebalo ponovno ujediniti ogranke franjevačkog reda, konventualce i opservante.³⁸ Kapistran je napisao bulu *Ut sacra ordinis* iz 1446. godine, koju je potvrdio papa Eugen IV., a čije je značenje bilo konačna potvrda autonomiji struje opservanata.³⁹ Kapistranova pisma koja govore o njegovom životu kako na području Međurječja tako i u Iloku jesu: pismo poslano iz

³⁶ Klaniczay, „Konstrukcija svetačkih čuda“, 22.

³⁷ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 176.

³⁸ Krajem 13. i početkom 14. stoljeća u franjevačkom redu je došlo do podjele zbog reformi unutar reda. U vrijeme pontifikata pape Ivana XXII. (1316.-1334.) reformatori, tzv. *spiritual* ili *zelantisu* proglašeni krivovjercima. Preostala, nereformirana većina reda će se kasnije nazivati konventualcima. Doktrina *spirituala* je podrazumijevala između ostalog i asketizam, a njihov ogranak reda preživio je unutar dvije struje, fraticela (*Fraticelli*) i *fratres simplices, fratres devoti* ili *Zoccolanti*. Ipak, tijekom 14. stoljeća opservanti su nastojali održavati veze s reformiranim dijelovima reda. Opservantima je pripadao uz Bernarda Sijenskog, Jakova Markijskog, Alberta od Sarteana ili Sarziana i sam Ivan Kapistran. Kapistranov doprinos opservantima ogleda se u djelu „*De religione*“, ali i u njegovom nastojanju da vlastitu karizmu prikaže kao franjevačku. Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 17-19.; Nikola Vukoja, „Idejna raslojavanja u franjevačkom redu i sv. Ivan Kapistran“, *Croatica christiana periodica* 11 (1987), 112-115.

³⁹ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 21.

Bruggea 7. veljače 1443. godine u kojem prvi puta spominje Turke te pismo kardinalu Juanu de Carvajalu datirano u Pešti, 19. veljače 1456. godine u kojem on Ilok naziva *in ultimis christianorum finibus*.⁴⁰ O beogradskoj bitci 1456. godine, koja je nesumnjivo imala ključnu ulogu u Kapistranovu životu, Ivan iz Tagliacozza, Kapistranov pratilac i ljubimac, je napisao četiri opsežna pisma u razdoblju od 1456. do 1461. godine.⁴¹ Sam Kapistran je 22. srpnja 1456. godine napisao kratko izvješće o pobjedi u Beogradu upućeno papi. O prvim znacima epidemije nakon Beogradske bitke, smrti Ivana Hunyadija, pojave bolesti kod Kapistrana, njegovom odlasku u Ilok i smrti svjedoči očevidac Ivan iz Tagliacozza. Valja istaknuti pismo Nikole Iločkog papi o značaju Ivana Kapistrana. Posljednje pismo Ivana Kapistrana je datirano 21. listopada 1456. godine, u Iloku.⁴²

3.2. Izvori nakon smrti sv. Ivana Kapistrana i početak kanonizacijskog procesa

Izvori nakon smrti sv. Ivana Kapistrana se mogu poistovjetiti s onima u počecima kanonizacijske kampanje od 1456. do 1463. godine. Najstarije pismo koje svjedoči o Kapistranovoj smrti je ono papinskog legata, kardinala Juana de Carvajala u Ugarskoj, datirano u Futogu 27. listopada 1456. godine. Već spomenuto pismo Tagliacozza iz veljače 1461. godine sadrži prvu dokumentiranu obavijest o čudesima koja su se događala oko svetišta u Iloku. Jakov Markijski, kojeg je papa Kalikst III. opisao kao „nasljednika svetih djela i slavnih pothvata Ivana Kapistrana“ te poslao u Ugarsku, primijetio je da se kardinal Carvajal protivi popisivanju Kapistranovih čudesa, stoga je Jakov kralju Ladislavu V. Posthumu i ugarskim velikašima pokazao četrnaestogodišnju djevojčicu koju je od šepavosti i sljepoće izliječio dodir Kapistrana. Ovaj događaj zabilježio je notar ostrogonskog nadbiskupa te je dokument poslan papi. Iako je papa Kalikst III. započeo kanonizacijsku kampanju te prikupio određeni broj izvora o čudesima, umro je 1458. godine, a za papu je izabran Enea Silvio pod imenom Pio II. Upravo pontifikat Pia II. te utjecaj negativnog stava kardinala Carvajala su rezultirali smanjenim sustavnim popisivanjem čudesa. U ovom razdoblju, posebice 1460. godine, Ivan Tagliacozzo iz Ugarske u kojoj je boravio 1459. godine, ponio je pismo kralja Matije Korvina, pismo vojvode Nikole te dva pisma ugarskog provincijskog

⁴⁰ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 30-31.

⁴¹ Isto, 34.

⁴² Isto, 55-64.

vikara Stjepana Varsanyija u kojima se donosi pregled određenih čudesa koja su pripisana sv. Ivanu Kapistranu.⁴³

Kanonizacijski proces Ivana Kapistrana nije bio moguć bez popisa čudesa koja su njemu pripisana. Stanko Andrić donosi šest zbirki čudesa iz 15. i 16. stoljeća:

- 1) Najstarija posmrtna zbirka čudesa dovršena je u travnju 1460. godine, a sastavio ju je poseban odbor građana Iloka. Sačuvana je u pariškoj kopiji.⁴⁴
- 2) Zbirka čudesa sastavljena na prijelomu 1460. i 1461. godine, djelo ugarskog franjevca Ivana iz Geszta.
- 3) Prva sistematizirana zbirka, djelo ugarskog franjevca Petra iz Soprona, sastavljena između travnja 1460. i veljače 1461. godine.
- 4) Zbirka čudesa sabrana od svibnja do studenog 1461. godine, autor Ivan iz Gestza.
- 5) Reciklirana zbirka čudesa Ivana iz Gestza, vjerojatno sastavljena potkraj 15. stoljeća.
- 6) Dvije velike sistematizirane zbirke čudesa, od kojih jedna sadrži čudesa za života, a druga posmrtna. Sastavljene su između 1519. i 1521. godine.⁴⁵

U daljnjoj kanonizacijskoj kampanji od 1463. do 1526. godine prikupljen je određen broj izvora o čudesima. Prvenstveno se ovdje ističe pismo Elizabete Szilagy, udovice Ivana Hunyadija, iz 1473. upućenog papi Sikstu IV., u kojem poziva na ponovno pokretanje kanonizacijskog procesa Ivana Kapistrana. Uz ovo pismo, u Olomoucu, važnom mjestu u zemljopisu Kapistranovog ranog kulta, može se pronaći jedan od najstarijih fresko-crteža, prikaza Kapistrana i beogradske bitke. Do 1520. godine, Kapistranova čudesa spominju se još u djelima *Bigasalutiste Gemmafidei*, autora Osvalda iz Laske, ugarskog opservantskog generalnog vikara.⁴⁶

Papa Lav X. je bulom od 12. listopada 1519. godine ponovno otvorio službeni kanonizacijski proces za Ivana Kapistrana. Ovaj čin je označio i početak istrage u nezahvalnim uvjetima, kada Osmanlije 1521. godine zauzimaju Beograd i razaraju sve do Drave i Osijeka. U razdoblju do 1526. godine i pada Iloka najveća je važnost pridana

⁴³ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 75-87.

⁴⁴ Ive Mažuran, *Čudesa Ivana Kapistrana* (Osijek, 1972), 15.

⁴⁵ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 15.

⁴⁶ Isto, 139-144.

prijenosu Kapistranova tijela, međutim *Cronica Minorum*, kao ključni izvor za ovo područje neposredno pred pad pod Osmanlije, ne govori ništa o Kapistranovim relikvijama.⁴⁷

Od djela nastalih u razdoblju ranog novog vijeka, ističe se autor Lucas Wadding s *Annales minorum se utrium ordinium a. s. Francisco institutorum*⁴⁸, već prije spomenuta *Acta Sanctorum* u kojima se nalaze Kapistranove biografije autora Nikole de Fare i Christophera de Varese⁴⁹ te autor Johannes Hofer s djelom *Ein Leben im Kampf um die Reform der Kirche*.⁵⁰

3.3. Literatura na hrvatskom jeziku o svetom Ivanu Kapistranu

U novom vijeku na ovim područjima, franjevac i hrvatski povjesničar bugarskog podrijetla⁵¹, Eusebije Fermendžin je napisao rad „Gdje je tielo svetoga Ivana Kapistrana“, objavljen u Glasniku biskupije đakovačko-sriemske 1875. godine.⁵² Ive Mažuran je objavio prvu sistematizaciju čudesa zapisanih u Pariškom kodeksu.⁵³ 1986. godine Lovro Kiš je izdao jedini prijevod čudesa svetog Ivana Kapistrana.⁵⁴ Iste godine održan je znanstveni skup „Sv. Ivan Kapistran i njegovo vrijeme“ u Iloku, koji je rezultirao brojnim znanstvenim radovima autora Franje Šanjeka, Marije Mirković, Anđelka Mijatovića i drugih. Ipak, najznačajniji doprinos istraživanjima sv. Ivana Kapistrana je dao Stanko Andrić koji je nakon više pojedinačnih rasprava o kultu ovoga sveca, izdao monografiju *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, u kojoj donosi rezultate različitih disciplina poput filologije, ikonografije i antropologije koje nadopunjuju historiografiju.⁵⁵

3.4. Čudesa kao povijesni izvor

Suvremena hagiografska djelatnost svrstava čudesa (*miracules*) kao sastavni dio svetačkih biografija u kojima pokušava pomiriti vjerodostojne rekonstrukcije života svetaca,

⁴⁷ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 148-150.

⁴⁸ Isto, 355-357.

⁴⁹ Isto, 180-182.

⁵⁰ Isto, 21.

⁵¹ Franjo Emanuel Hoško, „Eusebije Fermedžin i ostaci jozefinizma kod franjevacu u kontinentalnoj Hrvatskoj potkraj 19. stoljeća“, *Croatia Christiana Periodica* 12. (1988), 3-4.

⁵² Karbić, „Historiografija i svetački kultovi u Slavoniji tijekom srednjeg vijeka“, 220.

⁵³ Mažuran, *Čudesa Ivana Kapistrana*.

⁵⁴ Lovro Kiš, *Čudesa Ivana Kapistrana* (Zagreb, 1986.)

⁵⁵ Franjo Šanjek, „Heterodoksno kršćanstvo u našim krajevima u Kapistranovo doba“, *Croatia Christiana Periodica* 11 (1987), 83-94.; Marija Mirković, „Prilog studiju ikonografije svetoga Ivana Kapistranskoga“, *Croatia Christiana Periodica* 11 (1987), 140-155.; Anđelko Mijatović, „Ivan Kapistran i borbe za Beograd 1456. godine“, *Croatia Christiana Periodica* 11 (1987), 156-164.; Karbić, „Historiografija i svetački kultovi u Slavoniji tijekom srednjeg vijeka“, 220

legendarni i mitski materijal o svečevu djelovanju te kanonizacijski proces.⁵⁶ Prema primjeru različitih zbirki svetačkih čudesa može se uvidjeti kako se historiografija ne mora isključivo usmjeriti na životopise svetaca, čudesa koja su im pripisana nakon smrti ili povijest Crkve, već se čudesa mogu proučavati iz pogleda pomoćnih povijesnih znanosti. Može se reći da čudesa sadrže određenu formu u pogledu popisivanja imena užitnika čudesa, mjesta iz kojeg dolazi ili mjesta prebivališta, razlog čudesa (bolest i sl.), pratitelje užitnika i dr. Čudesa se mogu proučavati i u okvirima pomoćnih povijesnih znanosti poput paleografije, kronologije, genealogije, povijesne geografije, onomastike itd. *Pariška kopija* sadrži 188 čudesa zabilježenih do 1460. godine. Ondje su zapisana imena užitnika čudesa, njihovih pratitelja, obitelji i sl., a u određenim slučajevima moguće je napraviti i genealoško stablo dvije generacije obitelji. Također, budući da se kod gotovo svih užitnika čudesa i ponekih pratitelja užitnika mogu pronaći mjesta iz kojeg potječu ili mjesta prebivališta, moguće je istraživati ovu temu i kroz pogled historijske geografije.⁵⁷

4. Život svetog Ivana Kapistrana

Ivan Kapistran je rođen 24. lipnja 1386. godine u Capestranu, malom mjestu u središnjoj Italiji. Studirao je pravo na sveučilištu u Perugii, gdje je kasnije radio kao odvjetnik, a uskoro se i oženio.⁵⁸ Erik Fügedi, prema Kapistranovoj biografiji u Hoferovom djelu, ističe da je Kapistran imao dvostruki problem te da je zbog toga pristupio franjevačkom redu.⁵⁹ Naime, neočekivano se našao u središtu političkih neprilika 1415. godine nakon smrti kralja Ladislava Napuljskog u čijoj je bio milosti. Nakon toga je završio u zatvoru iz kojeg je pokušao pobjeći i bio uhvaćen, što je rezultiralo narušavanjem njegovog ugleda. Može se pretpostaviti kako se Kapistran oženio netom prije propasti njegove političke karijere. Iako je Kapistran svoj brak opisao kao brak sa zavjetom djevičanstva („*ego desponsavi sponsam, nun quam tegiteam*“), povjesničari smatraju kako takav oblik ženidbe nije bio karakterističan za 15. stoljeće, a posebice srednje i visoko talijansko plemstvo. Ipak, nedugo nakon ovih događaja, Ivan Kapistran je stupio u franjevački red.⁶⁰

⁵⁶ „Hagiografija“. *Proleksis enciklopedija*, <http://proleksis.lzmk.hr/25126/> (pristup: 22.6.2019.)

⁵⁷ Mažuran, *Čudesa Ivana Kapistrana*, 23-90.

⁵⁸ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 21.

⁵⁹ Erik Fügedi, „Lik i značaj Ivana Kapistranskog“, *Croatica Christiana Periodica* 11 (1987), 132-133.

⁶⁰ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 21.; Fügedi, „Lik i značaj Ivana Kapistranskog“, 133.

Nakon zaređenja za franjevačkog opservanta u Perugii, Kapistranovo djelovanje i propovijedanje bilo je usmjereno protiv *fraticella*.⁶¹ Uz to, sudjelovao je u papinskim i franjevačkim misijama u Svetoj Zemlji 1439. godine, kao i u Burgundiji i Flandriji. Po povratku s misija, 1443. godine je postao prvi generalni vikar cismontanske opservantske obitelji.⁶²

Tijekom posljednjih desetak godina svojega života se usredotočio na propovijedanje protiv husitskog pokreta u Srednjoj Europi te je poticao preobraćenje Židova. Godine 1453. odbio se vratiti u Italiju te je svoje djelovanje usmjerio na borbu protiv Osmanlija.⁶³ U pismu iz Bruggea, Kapistran je istaknuo da je „bezumno trpjeti neslogu kršćanskih naroda dok je Ugarska u ozbiljnoj opasnosti od Osmanlija“.⁶⁴ Njegovoj misiji pridonijela je i činjenica da je njegov prijatelj, kardinal Giulio Cesarini poginuo i bitci protiv Osmanlija kod Varne 1444. godine. Tijekom svojih misija u Srednjoj Europi Kapistran je, navodno, u Nürnbergu usnuo san koji mu je otkrio da će umrijeti u Ugarskoj, ali ne i mučeničkom smrću. Također, za vrijeme svete mise, navodno mu se obratio „glas“ koji ga je pozvao da dođe u Ugarsku u koju je došao u svibnju 1455. godine. Iste godine bio je sudionik sabora u Gyóru, koji se održavao radi osmanske prijetnje.⁶⁵ Cijelu jesen 1455. godine proveo je u Erdelju s Ivanom Hunyadijem, a gdje je prema riječima njegovih biografa preobratio deset tisuća pravoslavnih vjernika na katoličanstvo.⁶⁶ Također, prilikom boravka na ovim područjima, Ivan Kapistran je izvijestio papu Kaliksta III. o obraćanju bosanskih patarena na katoličku vjeru. U istom pismu je protestirao protiv papinskog štićenika, raškog despota Đurđa Brankovića koji na granicama s Bosnom dopušta i potiče nasilni prelazak na pravoslavlje.⁶⁷ Papa Kalikst III. poslao je Ivanu Kapistranu blagoslovljeni križ, zastavu s likom sv. Bernardina (idejni začetnik drugog križarskog rata u 12. stoljeću) te papinske breve.⁶⁸ Sve ovo je Kapistran primio 14. veljače 1456. godine u Budimu od papinskog legata kardinala Juana de Carvajala. Tim činom, postavljen je za zapovjednika križarske vojske u borbi protiv Osmanskog Carstva. Tijekom sljedećih mjeseci, on je privlačio vojnike i novačio križare od Budima prema južnim

⁶¹ Fraticelli su predstavljali najradikalniju struju Reda Male Braće ili franjevaca. Uslijed reformi unutar franjevačkog reda odvojili su se od *spirituala*, koji su zagovarali siromaštvo, a *fraticelli* su uskoro proglašeni herezom. Decima Langworthy Douie, *The Nature and the Effect of the Heresy of the Fraticelli* (Manchester, 1932), 209-210.; „Franjevci“, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20487> (pristup: 31.8.2019.)

⁶² Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 21.

⁶³ Isto, 21.

⁶⁴ Isto, 30-31.

⁶⁵ Isto, 31.

⁶⁶ Isto, 31-32.

⁶⁷ Šanjek, „Heterodoksko kršćanstvo u našim krajevima u Kapistranovo doba“, 88-89.

⁶⁸ Mijatović, „Ivan Kapistran i borbe za Beograd 1456. godine“, 157.

krajevima Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, između ostalog i na području donjeg Međurječja. Izvori spominju kako je nakon pisama Szilagyija i Ivana Hunyadija, Kapistran krenuo prema jugu, a tijekom Svete Mise u Petrovaradinu imao je viđenje „zlatne strijele s ispisanom ohrabrujućom porukom“.⁶⁹ Neposredno prije beogradske bitke Ivan Kapistran je navršio sedamdeset godina. Prema izračunima Josepha Helda iz Fügedijeve rekonstrukcije Kapistranova itinerara (od 30. svibnja 1455. do 2. srpnja 1456. godine) Kapistran je u navedenom, može se reći, kratkom vremenu proputovao gotovo 600 kilometara, što se s obzirom na ondašnje uvjete doima kao vrlo značajan pothvat za osobu starije životne dobi.⁷⁰

4.1. Bitka za Beograd i smrt

Namjera ovog poglavlja o Bitci kod Beograda 1456. godine je prikazati njezinu ulogu u Kapistranovom životu te ulogu u kasnijem stvaranju njegova kulta i štovanja. Može se reći da tri osobe vrlo važne u inicijativi za obranu Beograda i Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, a posredno i cijelog kršćanskog svijeta su erdeljski vojvoda Ivan Hunyadi, sv. Ivan Kapistran te kardinal Carvajal. Za osmanske planove napada na Beograd znalo se još u travnju 1456. godine, a ubrzo su poduzete i mjere obrane.⁷¹ Proglašenjem križarskog rata u veljači iste godine, Kapistran je neumorno počeo propagirati „sveti rat“ i prikupljati „križare“. Tako su se među vojnicima zajedno našli seljaci, seljačka i gradska sirotinja, redovnici i ljudi različitih vrsta zanimanja i dobi iz Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i ostalih dijelova kršćanske Europe, mahom slabo i raznoliko naoružani.⁷² Iako su početni izgledi križarske vojske bili neznatni nad brojem osmanskih vojnika, ubrzo se pokazalo da će osmanska vojska izgubiti. Dan prije nego što će Osmanlije opkoliti Beograd, 2. srpnja u grad je ušla skupina križara prevođena sv. Ivanom Kapistranom. Tada će tijekom svih borbi neumorno podizati moral vojnika.⁷³ Noć prije pobjede, Hunyadi je u rovove beogradske tvrđave smjestio skrivene jedinice koje su janjičare, kada su ušli u tvrđavu napali sa zapaljenim svežnjicima pruća natopljenih u sumpor. Oko podneva 22. srpnja, kršćanska vojska je krenula u protunapad u kojem je ozlijeđen i sam sultan Mehmed II. te se osmanska vojska počela povlačiti.⁷⁴

Čudesna svjedočanstva o bitci i ulozi sv. Ivana Kapistrana u kršćanskoj pobjedi nad osmanskom vojskom su sveprisutna u hagiografskim izvorima. Primjerice, Nikola iz Fare je

⁶⁹ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 31-32.

⁷⁰ Isto, 32.

⁷¹ Mijatović, „Ivan Kapistran i borbe za Beograd 1456. godine“, 158.

⁷² Isto, 158.

⁷³ Isto, 159-160.

⁷⁴ Isto, 33.

zapisao „ovu naime preveliku i preslavnu pobjedu nad Turcima Ugri su postigli božjim djelom i, što god tko govorio, zaslugom svetoga Ivana i nikoga drugoga“. Međutim, ovakav način opisivanja bitke nije zaživio u historiografiji.⁷⁵ Ipak, samo sudjelovanje Kapistrana u bitci i prepoznavanje njegova značaja postalo je jedan od uvjeta razvitka eksponencijalno rastućeg kulta budućeg sveca. U čast pobjede nad Osmanlijama, papa Kalikst III. je uveo slavljenje blagdana Preobraženja Gospodinova 6. kolovoza.⁷⁶

Nedugo nakon bitke, Kapistran se uputio iz Beograda u Zemun, gdje je 6. kolovoza počeo pokazivati prve znake bolesti u obliku vrućice i teških napadaja dijareje. Kada je Ivan Hunyadi umro 11. kolovoza, Kapistran je bio uz njega. Na prijedlog kardinala Juana de Carvajala, Kapistran je otišao u Slankamen, iz kojeg je ubrzo došao (1. rujna) u opservantski samostan u Iloku. Tijekom boravka u Iloku, iako izmučen bolešću, redovito je odlazio na svete mise, a kralj Ladislav V. Posthuma ga je pohodio dva puta.⁷⁷ Umro je u subotu, 23. listopada na blagdan sv. Severina Nadbiskupa.⁷⁸

5. Čudesna svetog Ivana Kapistrana

U prijašnjim poglavljima je već spomenuta podjela čuda na ona *in vita*, koja je svetac činio za života te ona *post mortem*, koja su mu pripisana nakon smrti. Čuda koja je svetac učinio nakon smrti su u osnovi impersonalna, čak i kad viđenja mirakulata, užitnika čudesa, govore o svečevoj utvari. S druge strane, čuda koja je svetac činio za života su kompatibilnija za istraživanja, jer su živi sveci sposobniji nadzirati upotrebu svoje moći te izabirati užitnike, načine, vremena i mjesta svojih čuda. Čudesna *in vita* mogu otkriti i svečeve stavove o vlastitoj moći ili moćima te činjenju čudesa.⁷⁹ Problematika razmatranja čudesa i svetaca tijekom srednjeg vijeka ogleda se u srednjovjekovnom kanonskom pravu koje je svetost gledalo kao dvojaku pojavu. Prvenstveno kao svetački način života (*mores*), kojeg je svetac prakticirao tijekom svog zemaljskog života, a potom i čudesa (*signa*), koja su očekivana isključivo nakon svečeve smrti. Upravo zbog toga što se na čudesa gledalo kao pojavu nakon smrti, svetost određene osobe bila je pripisivana vrlinama, a posredno i daru čudotvorstva. Stoga ne treba čuditi kada određeni svetac nije razglašavao svoja čudesa, no to ne treba ni pripisivati isključivo skromnosti, već izbjegavanju od mogućih ozbiljnih reperkusija. Naime, ako bi

⁷⁵ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistran*, 35-36.

⁷⁶ Mijatović, „Ivan Kapistran i borbe za Beograd 1456. godine“, 163.

⁷⁷ Bolovao je od groznice, bolova u truhu i hemoroida. Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistran*, 62.

⁷⁸ Isto, 55-64.

⁷⁹ Isto, 175.

svetac priznao svoja čudesa, ne bi si mogao dopustiti nečinjenje istih ili neuspjehe u činjenju.⁸⁰

Kapistranovi stavovi o čudesima se ogledaju u promicanju svetosti Bernardina Sijenskog, nakon njegove smrti, prikupljanju Bernardinovih čudesa te u tome što je njegov ogrtač Kapistran nosio kao svetu relikviju. Nakon prikupljanja izvješća o čudima, ona su uklopljena u *Liber miraculorum sancti Bernardini*, a sadrži 2517 izvješća o čudesima. Zbog povezivanja ova dva sveca, u *Liberu* se mogu pronaći tri tipa čudesa: ona koja je činio sv. Bernardin ili njegove relikvije, ona koja je činio sv. Ivan Kapistran te ona koja su nastala iz simbioze dvaju svetačkih karizmi.⁸¹ Pristup kultu sv. Ivana Kapistrana je nekonvencionalan pristup i ne podrazumijeva štovanje sveca u obliku gradnje svetih objekata, crkvi ili posvećivanja oltara, već se odnosi na zapise čudesa kao svjedočanstva postojanja svetosti.

5.1. Čudesa za života

Kapistranova aktivnost u procesu kanonizacije svetog Bernardina može poslužiti kao primjer da je njegov stav o čudesima bio benevolentan. S druge strane, vlastita čudesa nije javno priznavao.⁸² Kapistranova čudesa *in vita* se mogu podijeliti u nekoliko temeljnih skupina: čudesne kazne, proroštva i viđenja, čudesa učinjena na neživoj prirodi i životinjama, pomagačka čudesa i izlječenja te egzorcizmi.⁸³

- *Čudesne kazne*

U slučaju Kapistranovih čudesa, prema Andriću, čudesne kazne mogu biti okarakterizirane kao Božja djela u kojima svetac nema aktivnog sudjelovanja u procesu kažnjavanja, čini da su one sve prisutne te da se one ne prizivaju, već se na njih upozorava. Jedan od najranijih primjera Kapistranovih čudesa, koja donose u različitom obliku njegovi biografi de Fara i de Varese, je učinjeno upravo na supruzi sveca. De Fara donosi opis da je Kapistran zaprijetio svojoj zaručnici ako se ne zaredi i sačuva djevičanstvo, strašnom Božjom kaznom. Ona ga, navodno, nije poslušala pa je oboljela od gube od koje je umrla. S druge strane, de Varese donosi izvješće da je Kapistrana zaručnica pokušala spriječiti pri odlasku u redovnike, prilikom čega ju je on nagovorio da položi zavjet djevičanstva, jer će je u

⁸⁰ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 175-176.

⁸¹ Isto, 176-177.; Stanko Andrić, „Sv. Ivan Kapistran kao čudotvorac za života“, *Croatia Christiana Periodica* 22 (1998), 3.

⁸² Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 178.

⁸³ Isto, 180-198.

suprotnom stići Božja kazna. Ipak, prema izvješću, ona je zaboravila na svoj zavjet, udala se, rodila kćer koja je ubrzo umrla, a navodi se i kako je bivša Kapistranova zaručnica umrla od „neodređene dugotrajne bolesti“. U svakom slučaju su izvršena čudesa u obliku kazne.⁸⁴

- *Proroštva i viđenja*

U dijelu Kapistranovih čudesa, proroštva i viđenja u današnjem smislu riječi nisu odvojiva. Naime, mnoga proroštva uključuju i viđenja. Kapistranov biograf de Varese je sastavio popis od 24 viđenja, koja su zapravo razotkrivanja stvari koja će se dogoditi, dakle proroštva. Predviđanja smrti najbolje se ogledaju u pretkazivanju smrti pape Martina V., pape Eugena IV., mnogih drugih, a naposljetku i samoga sebe.⁸⁵

- *Čudesa učinjena na neživoj prirodi i životinjama*

Čudesa učinjena na neživoj prirodi i životinjama prikazuju dvije značajke: primatelji su svedeni na puke instrumente čudotvorbe, a sekundarni primatelji postaju stvarni svjedoci učinka i pouke čuda. Primjerice, svetac nastoji neutralizirati smetnje, poput glasanja cvrčaka, iznenadne kiše ili domaćih životinja. Kapistran je u talijanskom gradu Morbegnu i ugarskom Győru, vjernike okupljene oko njegove propovijedi spasio od pljuska, iako je zemlja oko njih bila temeljito nakvašena.⁸⁶

- *Pomagačka čudesa i izlječenja*

Određena čuda koje se pripisuju Kapistranu odnose se na praktične potrebe. Takav primjer je prelazak preko rijeke Po u malenom čamcu. S druge strane, ovdje se javlja i nepovredivost svečeva tijela. Naime, ovakva čudesa se ogledaju u primjerima poput onih kada su ga u Francuskoj, navodno pokušali dva puta bezuspješno otrovati i sl. Ipak, jedna od najznačajnijih vrsta čudesa, ne samo kod sv. Ivana Kapistrana, već i kod drugih svetaca, jesu čudesna izlječenja. Zabilježeno je da su se ona najčešće događala za vrijeme okupljanja velikog broja ljudi, na Kapistranovim propovijedima ili za vrijeme služenja Svete Mise. Prilikom pojedinačnih izlječenja se najčešće koristio blagoslovom ili doticanjem relikvije.⁸⁷

- *Egzorcizmi*

Prema onovremenim zapisima, Kapistran je obavio egzorcizme nad četiri žene i dva muškarca, a između ostalog zabilježeno je da je iz opsjednute žene iz Mletaka, koja je vikala

⁸⁴ Andrić, Stanko, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 180-182.

⁸⁵ Isto, 189.

⁸⁶ Isto, 192.

⁸⁷ Isto, 194-196.

za vrijeme podizanja hostije, on je nakon Mise znakom križa istjerao iz nje nečastivog, a oslobađanje je izgledalo poput epileptičkog napadaja. Uz pojedinačne slučajeve egzorcizma, Kapistranu su pripisana i ona masovna. Primjerice, piše da je za vrijeme propovijedi u Aquili je istjerao više demona i to ne samo onih koji su se nalazili na propovijedi, već i onih udaljenih 28 milja od Aquile.⁸⁸

5.2. Sveti Ivan Kapistran nakon smrti – čudesa i štovanje

Pojava posmrtnog kulta se javlja netom nakon svečeve smrti na području donjeg Međurječja, u ovom slučaju ponajviše Vukovske županije ili županije Vukovo⁸⁹ u razdoblju od 1456./8. do 1520-ih godina.⁹⁰ Prije samog uvida u čudesa o kojima svjedoče ljudi s prebivalištem u Vukovskoj županiji, valja istaknuti tri karakteristična scenarija, koja Andrić izdvaja iz Kapistranovih posmrtnih čudesa:

1. mirakulat je primio čudo i izvršio svoj zavjet (hodočašće),
2. čudo i zavjet su djelomično izvršeni, a po ispunjenju zavjeta čudo je upotpunjeno,
3. mirakulat je primio čudo, ali nije izvršio zavjet te čudo više nije djelovalo.⁹¹

Također, moguće je pratiti određeni obrazac koja se nalazi unutar izvješća o čudu: uzrok nesreće (prirodan, natprirodan ili zanemarivanje zavjeta), početak nesreće ili bolesti, spoznaja o mogućoj čudesnoj pomoći, zavjetovanje svecu, hodočašće ili upotreba prenosivih relikvija, početak djelovanja čuda, dovršenje čuda i izvršavanje zavjeta.⁹² Uz ovaj narativni obrazac, moguće je izdvojiti i glavne likove koji se pojavljuju u Kapistranovim čudesima: mirakulat (užitnik ili primatelj čuda), svetac (oživljen tijekom sna ili u viđenjima), posrednik (obično u krvnom srodstvu s mirakulatom, kada se radi o djeci ili o bolesnim, nepokretnim ljudima), pomoćnik (slično posredniku, pridružuje se mirakulatu u zazivu ili pomaže otići na hodočašće; uloge posrednika i pomoćnika međusobno isključuju jedna drugu), izvjestitelj o čudu (može biti mirakulat, posrednik ili pomoćnik), svjedoci (podupiru svjedočanstvo pod prisegom) i porota (klerici i druge važne osobe).⁹³

⁸⁸ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 196-197.

⁸⁹ Vukovska županija je jedna od tri županije na području donjeg ili savsko-dravskog Međurječja, a čini prostor od 5500 km², unutar granica rijeka Save, Drave i Dunava. Danijel Jelaš, „Rekonstrukcija srednjovjekovne urbane mreže Vukovske županije na temelju analize centralnih funkcija“ (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2018), 9-10.

⁹⁰ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 206.

⁹¹ Isto, 203.

⁹² Isto, 203-204.

⁹³ Isto, 204.

Stanko Andrić donosi morfologiju posmrtnih čudesa:

- *Nesreća i njezine okolnosti*

Velika većina nesreća, praćenih čudesnim izliječenjima u Iloku, su medicinske naravi, a uključuju smrt, bolesti i povrede, mentalne poremećaje, neplodnost, komplicirane porođaje i sl. Primjer za ovo nalazimo u zbirci posmrtnih čudesa autora Ivana iz Gestza, sastavljenoj 1461. godine. Naime, Benedikt zvan Molendinator iz sela Somogy,⁹⁴ po zanimanju nadzornik mlina na vlastelinstvu, po nalogu svog vlastelina obavio je na blagdan sv. Katarine Aleksandrijske određeni fizički posao, nakon čega mu se iver zabio u prst te je dobio sepsu.⁹⁵ Uz ovakve nesreće se javljaju i nesreće, odnosno nezgode usred obavljanja seoskih poslova. Najzanimljivija skupina nezgoda je zacijelo utapanje iz nekoliko razloga: pored toga što se Ilok i druga mjesta koja se spominju u čudesima nalaze u neposrednoj blizini Dunava, rijeka je zasigurno imala zavidnu ulogu kako u svakodnevnom životu ljudi, tako i u mašti. Dunav se u čudesima može gledati kroz tri percepcije: Dunav kao kazna, opasnost ili partner u borbi protiv zločina.⁹⁶

- *Neuspješni pokušaji*

U stanju potpuna očajja, najčešće zbog bolesti, ljudi se obraćaju svecu. Ovdje se javlja trenutak kada ili liječnici ne pomažu ili ih jednostavno nema. Primjeri ovakvih čudesa jesu: Ivan iz Iločkog podgrađa kojem je izliječen reumatizam, plemić Gašpar Korođski kojem je izliječena crijevna infekcija s krvarenjem te vojvoda Nikola Iločki kojem je izliječen apsces među lopaticama i mnogi drugi.⁹⁷

- *Otkrivanje sveca*

Nakon spoznaje o čudotvorstvu sveca, potrebe svih ljudi koju su bolesni ili unesrećeni su usmjerene prema upućivanju na sveca. Ovdje se javljaju tri glavna oblika: većina ljudi zna za postojanje svetišta te se odlučuje zavjetovati; unesrećene ili bolesne osobe saznaju za

⁹⁴ Najvjerojatnije se nalazilo blizu Nuštra u Vukovskoj županiji, a nikako se ne smije zamijeniti s gradom Somogyvár. Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 207.

⁹⁵ Isto, 207.

⁹⁶ Isto, 207-209.

⁹⁷ Isto, 209-210.

svetište od bliske osobe⁹⁸; ljudi saznaju za sveca kroz prosvjetljenje s Božjom ili svečevom pomoći, bez ljudskog posredovanja.⁹⁹

- *Oblici prošnje*

Srednjovjekovno poimanje patnje i bolesti se odnosi na prirodnu posljedicu ljudskih grijeha, ali i Božji dar. Zbog toga se ovdje javlja iskupljenje svoje duše kroz sličnost Kristovom mučeništvu. Usto, unutar čudesa se spominje nekoliko primjera u kojima ljudi traže mogućnost za poboljšanje svog vjerničkog života, poput Elene iz Iloka koja se žalila da ne može vidjeti hostiju. Dakle, molitva i zavjet za ozdravljenjem bio je upotpunjen, ako je za cilj imao poboljšanje vjerničkog života.¹⁰⁰

Dva glavna postupka molitve za ozdravljenjem su zavjet i hodočašće. Prošnja može biti verbalna i djelatna. Verbalna prošnja odnosi se na zaziv uz molitvu ili na zavjet, koji može biti uvjetni ili bezuvjetni. Djelatna prošnja podrazumijeva hodočašće ili upotrebu prijenosnih relikvija.¹⁰¹ Verbalna prošnja bez zavjeta se pojavljuje rijetko, a najranija zbirka čudesa donosi primjer Suzane iz Bačke Palanke koja je usred teškog porođaja zazvala sveca. Dok je zaziv u molitvu relativno jednostavan oblik prošnje, zavjet predstavlja složeniji. On se prvenstveno odnosi na očekivanje molitelja da svetac izvrši čudo, prije nego što užitnik čuda izvrši zavjet. Najčešći oblik zavjeta bio je, po primjeru Agate iz Harsányja kraj Iloka, kada se bolesnik zavjetuje da će otići na hodočašće, nakon što ozdravi.¹⁰² Hodočašća u svetišta u kojima se čuvaju svečeve relikvije su najčešći oblik djelatne prošnje, a hodočašće s molbom za čudo je sveprisutno u zbirkama o Kapistranovim posmrtnim čudesima. Mjestimično se spominje obred cirkumambulacije ili ophoda u kojem mirakulati i pratnja uz molitvu obilaze grob. Uz ovo se spominje i štovanje relikvija. Dva izlječenja se spominju nakon što su mirakulati dotaknuli svečevo tijelo; djevojčica Elizabeta je poljubila ruku, a Elena i njezin sin Emerik ozdravili su nakon što su poljubili svečevo truplo.¹⁰³

⁹⁸ Elizabeta iz Sopota saznaje za svetište od svog muža te se odlučuje zavjetovati. Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 212.

⁹⁹ Helena iz Iloka je oslijepila i jedne večeri se preporučila svecu. Iste večeri su joj se u snu ukazale tri osobe te se naposljetku zavjetovala. Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 212-214.

¹⁰⁰ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 215-216.

¹⁰¹ Isto, 217.

¹⁰² Isto, 218-219.

¹⁰³ Isto, 224-226.

- *Uloga posrednika i pomoćnika*

U zbirkama Kapistranovih posmrtnih čudesa se nerijetko kao mirakulati javljaju djeca, najčešće mlađa od petnaest godina, a ponekad i ispod dvadeset. Zbog toga se javlja uloga posrednika, najčešće majki, roditelja ili rođaka koji se ili zavjetuju sami ili zavjetuju dijete, kako bi ono ozdravilo. Primjer ovakvog zamjениčkog zavjetovanja, a potom i hodočašća je žena iz Šarengrada, čiji je sin bio u agoniji, otišla u Ilok te je nakon povratka kući pronašla zdravog sina.¹⁰⁴

- *Dinamika događanja čuda*

Proces odvijanja čudesa se odnosi na prostorni odnos čudesnog događaja prema svečevim relikvijama i njegov vremenski odnos prema činu prošnje. U pogledu Kapistranovih čuda se primjećuje da se njih 423 od ukupno 514, odnosno 83,9%, događa neovisno o udaljenosti.¹⁰⁵ Već je ranije spomenuto da se određena čudesa javljaju nakon viđenja ili u snovima. Izvješće o čudu Ivana iz Hagymása¹⁰⁶ donosi da se nakon sinove smrti, njegova majka zavjetovala na hodočašće u ilocko svetište, a potom je nakon uskrsnuća Ivan svjedočio o snu, odnosno iskustvu u svijetu između života i smrti u kojem navodi da je vidio kako dva mladića prenose njegovu dušu u Ilok i polažu je na Kapistranov grob, nakon čega svetac ustaje iz groba, moli se i zapovijeda mladiću da se ustane i vrati kući, dvojica mladića ponovno vraćaju dušu u mladićevo tijelo te on oživljava.¹⁰⁷ Postupna čudesa se odnose na spore odgovore sveca na prošnje, koja podrazumijevaju određenu vrstu dijaloga između sveca i molitelja. Sljedeći primjer jesu neispunjene molitve, odnosno čudesa koja se nisu dogodila ili su se dogodila s odgodom. Primjerice, djevojčicu Elizabetu iz Iloka su tri puta nosili u svetište prije nego što je ozdravila.¹⁰⁸

- *Iskazi zahvalnosti*

Većina čudesa događa se u obliku zavjet-čudo-hodočašće, gdje je hodočašće ne samo ispunjavanje zavjeta, već i iskaz zahvalnosti. Uz već spomenutu cirkumambulaciju u svetištu, neki su se molitelji obećali na trajnu pobožnost svecu, primjerice roditelji djevojčice Agate iz

¹⁰⁴ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 228-230.

¹⁰⁵ Isto, 231-232.

¹⁰⁶ Vrlo je izgledno da se radi o današnjem mjestu Aljmaš.

¹⁰⁷ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 233-234.

¹⁰⁸ Isto, 236-242.

Slankamena, koja je navodno bila mrtva, obećali su da će hodočastiti u iločko svetište svake godine s djevojčicom, ako one uskrsne.¹⁰⁹

- *Nemarnost i kazna*

Na početku ovog poglavlja je navedeno da je molitva i ispunjavanje čudesa, približavanje mirakulata boljem vjerničkom životu. Prema tome, osoba koja zanemaruje svoje zavjete može biti kažnjena. Tako se u Kapistranovim čudesima može pronaći sedamnaest slučajeva u kojima se mirakulati ponovno razbole, jer nisu ispunili zavjet. Navodi se primjer Juraja iz Erdelja, koji je ozdravio od zubobolje, no nije izvršio hodočašće te je navodno na izlasku iz Crkve osjetio udarac nalik na ašće te je prema zapisima na izlasku iz Crkve jednom prilikom osjetio udarac na licu.¹¹⁰

- *Svjedočenje o čudu*

Izvešća o čudu nerijetko su zapisana iz povijesne perspektive. Naime, mirakulati nakon hodočašća ne svjedoče odmah, već se ponovno vraćaju u svetište kako bi njihovo svjedočanstvo bilo zapisano. Prilikom svjedočenja, mirakulat se nalazi u okruženju porote, sastavljene od osoba koje imaju određenu vlast ili autoritet, a može dovesti i svoje svjedoke o učinjenom čudu. U nekim svjedočenjima o čudesima u poroti je bio vojvoda Nikola Iločki.¹¹¹

5.3. Primjeri posmrtnog kulta

Nakon smrti sv. Ivana Kapistrana, njegov značaj nije zaboravljen, štoviše stvara se posmrtni kult. On se očituje u primjerima poput: „Djevojka po imenu Katarina iz mjesta *Pest ex opposito Huylak* (današnja Bačka Palanka), koja je patila od padavice, bila je izliječena pošto se njezina mati zavjetovala da će djevojku dovesti „pred blaženog Oca, kada on dođe u naš kraj“; na koncu su djevojčiniroditelji došli na svečev grob i posvjedočili o čudu.“¹¹² Izuzev svečevog tijela, rasprostranjivanju njegovog kulta doprinijele su i sekundarne relikvije, poput knjiga koje je napisao ili dijelova njegove odjeće. Tri su mjesta osobito štovana kao sveta unutar samostanskog kruga. To su: Kapistranov grob u kojem je bio kratko sahranjen, Kapistranova ćelija u kojoj je proveo zadnje tjedne svog života i Kapistranov bunar, pokraj kapele u kojoj se nalazila grobnica. Uz bunar se vežu različite priče, jedna od njih se odnosi na zapise iz 17. stoljeća, prema kojima su Osmanlije bacili svečevo tijelo u bunar, ali su ga

¹⁰⁹ Andrić, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana*, 243-244.

¹¹⁰ Isto, 249-251.

¹¹¹ Isto, 252-253.

¹¹² Isto, 267.

kasnije izvadili i prodali pravoslavnim svećenicima. Druga priča se odnosi na poveznicu s bunarom u Olomoucu, kojeg je blagoslovio za svog boravka tamo.¹¹³ Šest dana nakon njegove smrti, Kapistranovo tijelo je bilo izloženo u samostanu te je svatko mogao doći vidjeti. Prilikom tog prvog stadija posmrtnog kulta, dogodilo se nekoliko čuda, primjerice bolesni dječak Emerik iz Iloka je ozdravio čim su njegova majka i on poljubili svećevo mrtvo tijelo.¹¹⁴ Nakon šest dana, tijelo je sahranjeno pokraj Crkve, a ubrzo je vojvoda Nikola Iločki počeo graditi grobnicu u kapeli sv. Katarine, pokraj samostana. Najranija čudesa su se dogodila 29. lipnja 1457. godine, na blagdan svetih Petra i Pavla apostola, a mirakulati su došli iz mjesta Sotin i Bačinci u Vukovskoj županiji te Újfalú iz Bačke županije. Još tri čuda su se dogodila iste godine, a već 1458. godine svetište je postalo poznato diljem Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva.¹¹⁵

Iz Vukovske županije dolazi 121 izvješće o čudu. U mjestu Ilok se javlja 58 izvješća o čudima, u Šarengradu 14, u Erdutu 10, a u Bačkoj Palanci 9 izvješća o čudima.¹¹⁶ Od 58 mirakulata iz Iloka, njih 28 (48,3%) su muškarci, a njih 30 (51,7%) su žene.¹¹⁷

5.4. Statistički podatci

Stanko Andrić je u svojoj studiji statistički sistematizirao podatke, a prema tome: u svim zbirkama o Kapistranovim posmrtnim čudesima zabilježeno je ukupno 504 čudesa, od čega je 472 izlječenja, 4 opsjednuća, 2 „duhovna“ čudesa, 23 izbavljenja iz zatočeništva, jedno sprječavanje istjecanja vina, jedno spašavanje od požara te jedno spašavanje od utapanja. Čak 93,7% Kapistranovih posmrtnih čudesa u Iloku su izlječenja molitelja.¹¹⁸

5.4.1. Mirakulati prema *Pariškoj kopiji*

Prema *Pariškoj kopiji*, tiskanoj u *Čudesima Ivana Kapistrana* Ive Mažurana, donosi se 188 čudesa popisanih do 1460. godine. Županije iz kojih dolaze mirakulati jesu: Vukovska s najvećim brojem mirakulata, potom Bačka, Csongrád, Srijemska, Bodroška, Baranja, Temes, Požeška i dr. U Vukovskoj županiji najviše izvješća o čudima se javlja iz Iloka (u izvornom obliku *Huylak* ili *Wylak*), Bačke Palanke (*exposito Huylak* ili *Pesth*) i Šarengrada (*Achya*),

¹¹³ Andrić, *Čudesima svetoga Ivana Kapistrana*, 268-269.

¹¹⁴ Isto, 270.

¹¹⁵ Isto, 270-271.

¹¹⁶ Isto, 273-274.

¹¹⁷ Isto, 288. Više o ženskom štovanju sv. Ivana Kapistrana u: Stanko Andrić, „Neka zapažanja o ženskom štovanju svetaca na temelju čudesa sv. Ivana Kapistrana (1386-1456)“, *Otium* 4 (1996), 35-38.

¹¹⁸ Isto, 256-257.

dok iz ostalih mjesta dolazi od jednog do tri mirakulata, primjerice, Mohovo (*Moho*), Aljmaš (*Hagymas*), Jankovci (*Januffavla*) i sl.¹¹⁹

Spolna struktura u *Pariškoj kopiji*, također kao i u svim zbirkama čudesa, ide neznatno u korist ženske populacije. U pogledu imena mirakulata, primjećuje se znatna popularnost muških imena poput Ivana (*Johannes*), Valentina (*Valentinus*) i Petra (*Petrus*) te ženskih imena *Elena*, *Margareta*, *Elizabeta* (*Elizabeth*) te *Agata* (*Agatha*).¹²⁰

¹¹⁹ Mažuran, *Čudesa Ivana Kapistrana*, 23-90. Sličnu strukturu mirakulata iz zbirke svih čudesa donosi i Andrić. Andrić, *Čudesa*, 273.

¹²⁰ Mažuran, *Čudesa Ivana Kapistrana*, 23-90.

6. Zaključak

Kult svetoga Ivana Kapistrana predstavljao je važan dio života stanovnika područja donjeg Međurječja u kasnom srednjem vijeku, ne samo u duhovnom i vjerničkom pogledu, već i u svakodnevici. Prisutnost kulta se može vidjeti u svjedočanstvima o čudesima koja je sv. Ivan Kapistran činio tijekom svog života, a on je posebice naglašen nakon svečeve smrti i čudesima koja su mu potom pripisana. Nemoguće je razdvojiti vjerničku i svakodnevnu privrženost stanovnika navedenog područja ovom svecu. Naime, u okolnostima unutrašnjih sukoba u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, kao i sve učestaliji upadi osmanskih akindžija i stalni ratovi s Osmanlijama na područje Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, nije isključeno da je područje donjeg Međurječja vapilo za sigurnošću, a može se zaključiti da je sigurnost djelomično pronašlo u osobi, a potom i kultu svetog Ivana Kapistrana.

U izvorima čudesa svetog Ivana Kapistrana ogleda se jasna diferencijacija čudesa s obzirom na ona učinjena za vrijeme života i nakon smrti. Učestalost čudesa nakon smrti znatna je u odnosu na ona za života i jasnije opisana u zbirkama čudesa. Zorni prikaz čudesa u zbirkama je gotovo ustaljena forma gdje se spominje mirakulat ili užitnik čudesa, njegovi pratitelji, razlog čudesa (najčešće bolest), mjesto prebivališta ili mjesto iz kojeg mirakulat dolazi i sl. U čudesima se javljaju tri moguća scenarija, gdje je čudo primljeno u cijelosti, a mirakulat je ispunio zavjet, čudo je djelomično učinjeno, dok mirakulat ne ispuni zavjet te mirakulat zanemario je zavjet i ponovno se razbolio. Može se zaključiti da se posmrtna čudesa događaju ponajviše koncentrirana u Vukovskoj županiji, posebice Iloku, dok se u ostalim županijama javlja nekoliko mirakulata. Ipak, vijesti o čudesima potječu ponajviše s područja donjeg Međurječja te južnih i jugoistočnih ugarskih županija, s ponekim izuzetcima. Samim time što je sv. Ivan Kapistran štovan kao svetac prije svoje službene kanonizacije, može se ustvrditi aktivnost i značaj sveca na području grada Iloka, donjeg Međurječja i konačno južnih ugarskih županija.

Izvori čudesa svetog Ivana Kapistrana predstavljaju historiografski znatno neiscrpan izvor u pogledima istraživanja ne samo hagiografije ili crkvene povijesti, već i istraživanjima orijentiranim na historijsko-geografske analize, antropološke studije, onomastiku, paleografiju i mnoge druge kako pomoćne povijesne, tako i humanističke znanosti. Zbog značaja ovih izvora o čudesima kao i dobrobiti koje ove znanosti imaju, trebalo bi nastaviti s budućim istraživanjima života i čudesa svetog Ivana Kapistrana.

7. Popis izvora i literature

7.1. Popis objavljenih izvora

1. Kiš, Lovro. *Čudesna Ivana Kapistrana*. Zagreb, 1986.
2. Mažuran, Ive. *Čudesna Ivana Kapistrana*. Osijek, 1972.

7.2. Popis literature

7.2.1. Monografije

1. Andrić, Stanko. *Čudesna svetoga Ivana Kapistrana – povijesna i tekstualna analiza*. Slavonski Brod, Osijek, 1999.
2. Brown, Peter. *The Cult of the Saints. Its Rise and Function in Latin Christianity*. Chicago, 1981.
3. Budak, Neven; Raukar, Tomislav. *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*. Zagreb, 2006.
4. Durant, Will; Durant, Ariel. *The Story of Civilization. The Age of Reason Begins*. New York, 1961.
5. Gentilcore, David. *From Bishop to Witch: The System of the Sacred in Early Modern Terra D'Ortranto*. New York, 1992.
6. Goldstein, Ivo; Grgin, Tomislav; *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi liber, Zagreb, 2008.
7. Head, Thomas, *Medieval Hagiography: An Antology*, Garland Publishing, New York, 2000.
8. Klaniczay, Gabor. *Holy Rulers and Blessed Princesses. Dynastic Cults in Medieval Central Europe*. Cambridge, 2002.
9. Klaniczay, Gabor. *The Uses of Supernatural Power: The Transformation of Popular Religion in Medieval and Early Modern Europe*. Oxford, 1990.
10. Langworthy Douie, Decima. *The Nature and the Effect of the Heresy of the Fraticelli*. Manchester, 1932.
11. Marinković, Ana; Vedriš, Trpimir. *Hagiologija: kultovi u kontekstu*. Zagreb, 2008.
12. *Povijest Hrvata. Prva knjiga. Srednji vijek*. Zagreb, 2003.
13. Vauchez, André. *Sainthood in Later Middle Ages*. New York, 1997.

7.2.2. Radovi u časopisu

1. Stanko Andrić, „Neka zapažanja o ženskom štovanju svetaca na temelju čudesa sv. Ivana Kapistrana (1386-1456)“, *Otium* 4 (1996): 35-38.
2. Stanko Andrić, „Sv. Ivan Kapistran kao čudotvorac za života“, *Croatica Christiana Periodica* 22 (1998): 1-26.
3. Vjekoslav Bajsić, „Osjećaj za čudo i čudesno kao sastavni dio štovanja svetaca“, *Bogoslovska smotra* 44 (1974): 53-58.
4. Erik Fügedi. „Lik i značaj Ivana Kapistranskog“. *Croatica Christiana Periodica* 17 (1987): 131-139.
5. Franjo Emanuel Hoško. „Eusebije Fermedžin i ostaci jozefinizma kod franjevacu u kontinentalnoj Hrvatskoj potkraj 19. stoljeća“. *Croatica Christiana Periodica* 12 (1988): 1-72.
6. Franjo Emanuel Hoško. „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest“. *Bogoslovska smotra* 44 (1974): 22-38.
7. Mijo Korade. „Srednjovjekovna hagiografija i Marulićevi životopisi apostola i crkvenih otaca“. *Colloquia Maruliana* 13 (2004): 105-109.
8. Ana Marinković. „Teritorijalno širenje Dubrovačke Komune/Republike i crkve njezinih svetaca zaštitnika“. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 45 (2007): 219-234.
9. Anđelko Mijatović. „Ivan Kapistran i borbe za Beograd 1456. godine“. *Croatica Christiana Periodica* 11 (1987): 156-164.
10. Marija Mirković. „Prilog studiju ikonografije svetoga Ivana Kapistranskoga“. *Croatica Christiana Periodica* 11 (1987): 140-155.
11. Franjo Šanjek. „Heterodoksno kršćanstvo u našim krajevima u Kapistranovo doba“. *Croatica Christiana Periodica* 11 (1987): 83-94.
12. Trpimir Vedriš. „Nastanak kulta sv. Anastazije i njegov odraz u Zadru (9.-14. st.)“. *Historijski zbornik* 55 (2002): 1-30.
13. Trpimir Vedriš. „O podrijetlu i najranijem kultu zadarskog zaštitnika sv. Krševana“. *Ars Adriatica: Časopis Odjela za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru* 4 (2014): 29-42.
14. Nikola Vukoja. „Idejna raslojavanja u franjevačkom redu i sv. Ivan Kapistran“. *Croatica christiana periodica* 11 (1987): 108-115.

7.2.3. Prilog u zborniku radova/poglavlje u knjizi

1. Karbić, Marija. „Historiografija i svetački kultovi u Slavoniji tijekom srednjega vijeka“. U: *Hagiografija: kultovi u kontekstu*, ur. Ana Marinković i Trpimir Vedriš. Zagreb, 2008: 219-221.
2. Gabor Klaniczay. „Konstrukcija svetačkih čuda u razdoblju srednjovjekovnih kanonizacijskih procesa“. U: *Hagiologija: kultovi u kontekstu*, ur. Ana Marinković i Trpimir Vedriš. Zagreb, 2008: 11-38.
3. Marinković, Ana. „O pobožnosti trogirskih i zadarskih benediktinki sv. Ivanu Trogirskome“. U: *Benediktinski samostan Sv. Nikole u Trogiru: Duhovnost i kultura u okrilju Virgines Dei*, ur. Vanja Kovačić i Jozo Milanović. Trogir, 2014: 150-155.

7.2.4. Doktorski radovi

1. Jelaš, Danijel. „Rekonstrukcija srednjovjekovne urbane mreže Vukovske županije na temelju analize centralnih funkcija“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2018.

7.3. Popis izvora s interneta

1. „Hagiografija“. *Proleksis enciklopedija*, <http://proleksis.lzmk.hr/25126/> (pristup: 22.6.2019.)
2. „Hagiologija“, *Hrvatski jezični portal*, <http://hrvatski.enacademic.com/103663/hagiologija> (pristup: 4.6.2019.)
3. Franjevci“, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20487> (pristup: 31.8.2019.)
4. Martirologij“, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=39208> (pristup: 1.9.2019.)